

"EIJO HEITILLÄ HUUMORIA... MUTTA MEITILLÄPÄ, TOIVO, ON!"

- Jalmari Lepola (5: 29) -

Tanja Rasila

Mikä tekee Mämmilästä humoristisen? Mistä ja miten Mämmilän huumori ja komiikka syntyvät? Mikä Mämmilässä huvittaa?

"Mämmilän suosio osoittaa, ettei jännityksen tai viihtymisen lähteitä tarvitse hakea muilta mantereilta tai aikakausilta, vaan arki itse, jokapäiväisine ihmisineen on suunnattoman moniulotteista ja vivahteikasta. Jokaisella on omat kasvukipunsa, onnensa ja onnettomuutensa.

Mämmilässä vallitseva mielentila, elämäntyyli on huumori. Huumori merkitsee mittasuhteiden muuttamista, asioiden suhteuttamista. Se on myös optimismia, joka kantaa vaikeiden asioiden yli. Esimerkiksi punakapinaan liittyvän teurastuksen selostusta Lepola pehmentää korostamalla myös tapauksen hullunkurisia puolia, omaa piilopaikkaansa lämpimän saunan pesässä, koivuhalot näkösuojanaan. Humoristinen asenne on lähes välttämättömyys –

jotta voisimme elää tässä perhe-riitojen, juonittelujen, taloudellisen ahdingon ja kuoleman maailmassa, on vakaviin ja ikäviinkin asioihin asennoituttava pilke silmäkulmassa, "hymyillen kyyneleten läpi".

Mämmilässä on paljon pakinanomaista "totuudenpuhumista". Kunnanjohtajakin tajuaa säästämisen kalleuden vasta, kun Mukku rysäyttää päin hänen autoaan, ja iltamyöhällä ovat niin huoltomies, poliisi kuin pihavalokin kunnan säästöohjelman takia tavoittamattomissa.

Huumorin tehtävä on tuoda esiin mitalin toinen puoli. Ihmisillä on erilaisia intentioita ja arvoja. Huumorin avulla on mahdollista osoittaa, että asioilla on aina useita, yhtä arvokkaita, oikeutettuja ja tosia näkökulmia.

Huumori = komiikka + tragiikka

Huumoriin sisältyy aina ripaus tragiikkaa. Vanhaa karjalaismummoa tullaan häätämään hätäisesti pois kotoaan, sillä sen paikalle on pian nouseva uusi pankkirakennus. Kuitenkin, sen sijaan, että alkaisi syytellä purkumiehiä, lämä ennenkin kovia kokenut evakko ottaa lähtökäskyn vastaan melkein ilolla – hän on sentään saanut vieraita.

Huumori koostuu periaatteessa koomisen ja traagisen ai-neksen suhteesta ja ajoituksesta. Mikäli näistä kahdesta päällimmäiseksi jää traagisuus, tulee huumorista surumielistä, tai jopa mustaa. Jos koomisuus puolestaan episodin lopussa peittoaa traagisen, tuntuu huumori läm-pimältä ja hyvältätoiselta.

Mämmilän huumori on odottamattoman ja ennalta arvaamattoman näkemistä tavallisuudessa. Sarjan humoristisuus ponnistaa siitä tavanomaisuuden ja yllätyksellisyyden ristivalosta, jossa jokapäiväinen elämä näyttyy. Arkinen on tuttua ja turvallisista, mutta myös arvaamatonta ja ennakoimatonta. Ja mitä tahansa tapahtuukin, voimme myös luottaa siihen, että loppu on onnellinen ja elämä jatkuu vaikeuksista huolimatta.

Hyvältätoinen satu

Mämmilän ihannoima yhteiskuntarakenne muistuttaa perinteistä suomalaista agraari-yhteisöä, verkkaista maalaiselämäntapaa, jossa keskeistä on perhe ja kyläyhteisö. Kehitykseen suhtaudutaan varauksella – erityisesti milloin se koskee rauhallisen miljöön tai elämäntavan muutosta.

Maalaismiljöön ja -elämäntavan tuhoutumista on ironisoitu jopa liioiteltuun asti ohikulkutiie-episodissa, jossa Leh-

Sulo Kuoppala
Salme Kuoppalan
aikamiespoika, joka
menee Anninsa kanssa
naimisiin lyhyen
koeajan jälkeen.

Anni Kuoppala
Hoitaa kukkakauppaa
Ida-siskonsa kanssa.
Nautuaan Sulon keskittyä
hoitamaan Anja ja Heimo
Suomisen Mikko-poikaa.

Aune Kukkula
Posti-Aune.
Mämmilän tietopankki.

...TÄN YLITYS KUIPES KÖYMSÄN HERMOIBE... VEGILETKA EI KEITÄNY
LIKENNETTÄ ALKUKAANA... EIKA MEITIN MAMMA... SE ON TYTYNY
SUUKKUN SIITÄ LÄHTIEN, KUN EMMIPPELIPAINONIA KÄLKEG AHTON
AHE... MUTTA OINNINONIA KULKEE VEGIKANISTERIT SEAN MEIUT SOLI-
NAVEHKEET KERTAMHEITONIA... JA KÄIKEN NUPPEIMAIN ASEMAN
KALUTTA... EI TONKITE VARTONIA VILAKKONEN TOTEES RISTEYKSESSÄ...

rosten täytyy matkustaa rien toiselle puolelle jääneeseen saunansa bussilla ohikuljutiellä jyrävään vaarallisen liikennevirran vuoksi.

Ironisoinnin kohteina ovat esimerkiksi joulun kaupallisuus, vanhojen puutalojen rapiminen uusien betonirakennusten tieltä, rotuennakkoluulot, itsekkyyt, ahneus, turhantarkuus, maineentavoittelu, kaksinaismoraalisuus, pintaliitoelämä ja vieraskoreus. Piirteet, joille on ominaista henkilön asettaminen itsensä toisten yläpuolelle tai muiden edelle, muita paremmaksi, nähdään negatiivisina ja niitä korostetaan tuomalla rinnalle vastakkaisia persoonapiirteitä, ystävyyttä ja toisista välittämistä. Mukun rehellisyys, hyväntahtoisuus ja välittömyys vain korostuvat Isopaljon tai Micosen kieroilua ja iseriittoa vasten. Myötätunto pillee usein heikomman puolella.

Tilannekomiikka

Mämmilässä ei ole yhtään kokonaista pantomiimepisodia. Se on tekstipainotteinen sarjakuva sikäli, että kuvakomiikka tarvitsee tullaan ymmärretyksi rinnalleen aina selittävän ja täydentävän tekstin, mutta sanalliset viisit eivät kuitenkaan tarvitse välttämättä kuvaa taustakseen, vaikka kuva toki antaaikin tilanteille aina lisämerkityksiä.

Mämmilä ilmestyy sivustrippeinä, vain yhden sivun mittaisina kertomuksina, mikä asettaa tarinan kuljettamiselle tiettyjä vaatimuksia. Reilussa kymmenessä ruudussa on edistettävä kyläläisten elämänvaiheita samalla kuitenkin unohtamatta strippirakennetta, tarinan si-

säistä jännitettä, jonka tulee viimeisessä ruudussa selittyä ja purkautua.

Sivustripeillä – tai niiden koomisilla tilanteilla – on useita erilaisia rakentumisperiaatteita. Suurin osa niistä perustuu lukijan yllättämiselle. Kolme keskeistä Mämmilästä löytämiäni rakentumiskaavaa ovat väärintulkinta, avainsanat ja mysteeri.

Väärintulkinnassa on kyse jonkin asian, teon, sanan tai fraasin tahattomasta väärinymmärtämisestä. Väärintulkinta voi syntyä yksinkertaisesti väärinkuulemisesta, kun Posti-Aunen mopon pärinä peittää joitakin keskeisiä sanoja. Syrjäsen Laina kuulee henkilön nimen väärin, ja siitä eteenpäin juorun mukaan raskaana ei olekaan enää (Kuoppulan) Anni vaan (Koskisen) Anja.

Tapahtumat suistuvat yllättäen alkuperäisiltä raiteiltaan ja väärintulkinnasta seuraa tietenkin monia kummelluksia. Tälle tekniikalle on tyypillistä ns. draamallinen ironia – se, että lukija pidetään jatkuvasti ajan tasalla, hän on tietoinen kohtalokkaasta väärintulkinnasta, toisin kuin sarjan henkilöt, jotka siis näyt-

täytyvät koomisina tilanteesta tietämättöminä.

Avainsanaan perustuvassa tekniikassa kaksi jokseenkin erilaista tapahtumaa tai tekoa asetetaan rinnakkain sitomalla ne yhteen samoilla termeillä. Avainsanat tiivistävät kaksi toisistaan poikkeavaa ajatusta samaan sanaan/sanoihin. Avainsanat voivat perustua sanojen monimerkisyysyteen tai niiden osuuteen eri konteksteissa. Avainsanana voi toimia myös lause, kuten Ranen tapauksessa, jossa hän kuuntelee ensin isojen poikien naisjuttuja ja neuvoo sitten Pekkaa ja Eevaa samoilla sanoilla eri järjestyksessä.

Mysteeri perustuu jännitteelle. Huomio kiinnittyy johonkin episodin henkilöön tai tapahtumaan, josta lukija itse tuntuu tietävän kaikkein vähiten. Hänelle annetaan vain vähän vihjeitä – nekin usein harhaanjohtavia. Viimeinen ruutu on varattu mysteerion paljastamiselle ja siis lukijan yllättämiselle. Esimerkiksi sulokas, salaperäisen etäinen leidi uimarannalla paljastuu Leevi Pikkulan ja lukijan hämmästykseksi leveästi savoa murtavaksi, rempeäksi uimaopettajaksi.

Pekka Syrjänen Autokorjaamon omistaja. Erkki ja Laina Syrjäsen vanhin poika. Avioituu Eeva Lehtosen kanssa.

Eeva Syrjänen o.s. Lehtonen Eino ja Lempi Lehtosen tytär, Pekka Syrjäsen puoliso.

Koomiset kuviot

Koomisuus lähtee hyvin pienistä asioista, ruudun koosta, sopivasta kuvarajauksesta, tunnelmaa luovista perspektiiveistä ja värisävystä. Tapahtumia voidaan asetella rinnakkain tai jotain olennaista leikata pois. Kuvallisella kerronnalla voidaan jännitteitä ja tunnetiloja.

Koska Mämmilän yksi episodi voi olla vain sivun mittainen, ei sarjakuvakerrontaan voi sisällyttää huikeita visuaalisia kokeiluja. Suurin osa Mämmilän ruuduista on perinteistä laatikkomallia. Ruudun koon tai muodon poikkeaminen on yleensä jonkinasteinen alleviivaus, signaali tärkeästä viestistä.

Lähes jokaisessa Mämmilän sivustripissä löytyy pyöreä ruutu. Siihen kulminoituu yleensä kunkin episodin keskeinen vies-

ti, se on avain tapahtumien tulkintaan ja sanoman ymmärtämiseen. Samankaltainen tehtävä on usein myös taustattomalla tai raamistaan ulos pompahtavalla kuvalla.

Mämmilän sivukompositio on hyvin harkittua. Kuvien voimalinjat (esim. rakennusten ääriiviivat, maiseman muodot, liikkeen ja katseiden suunnat jne.) tukevat sarjakuvan perinteistä lukusuuntaa vasemmalta oikealle ja ylhäältä alas. Joskus sivuasettelu voi olla niin kiinteä, että se tuntuu muodostavan itsenäisen kuviokokonaisuuden, kuten episodi Juniperin konkurssin ensireaktioista. Siinä ruudut on sijoitettu osin vinottain ja päällekkäin, mikä on jo omiaan luomaan hajanaista, kaootista tunnelmaa.

Sarjakuvassa se, mitä ei näytetä on vähintään yhtä tärkeää

kuin se, mikä näytetään. Mämmilässä tätä kahden ruudun välistä, ylihypytyä hetkeä käytetään usein hyväksi koomisen vaikutelman luomisessa. Hyvä esimerkki on Mukun ensiesiintyminen Mämmilässä. Ala-Mämmiläläiset lähtevät tohkeissaan tutustumaan uuteen naapurinsa. Tämä paljastuu suomca puhuvaksi neekeriksi, mutta muuta ei lukijalle varsinaisesta vierailusta näydetäkään. Pariskunnan tyrmistyneistä ilmeistä lukija voi kuitenkin päätellä naapurin rikkoneen heidän kaikki ennakkokäsityksensä. Ajallisia hyppäyksiä korostaa tässä tapauksessa rivin symmetrinen kuvaasettelu.

Mämmilän "kameratyö" – kuvakoot, rajaukset, perspektiivit – on monipuolista ja vivahteikasta. Koivisto tekee runsaasti ajallis-paikallisia hyppäyksiä

Richard Ronkainen Alkoholisoinnut macho, joka vokatlee baarinomistaja-Hilikkaa.

Leevi Pikkula Yksinkertainen urheiliva lihaskimppu, joka joutuu kunnallispolitiikan pelinappulaksi. Ollut joskus kihloissa Anja Koskisen kanssa.

(s.o. hyppäyksen aikana on selvästi kulunut tovi ja kuvattava kohde on vaihtunut), kuvakokojen vaihteluja (esim. lähikuvista yleiskuviin) ja uskallakkaitakin perspektiivikokeiluja.

Lähikuvat luovat tiheää, latautunutta ilmapiiriä, ja niitä on käytetty rynsaasti mm. episodissa, jossa mustasukkainen Heimo lähtee tapaamaan Uffea, vaimonsa Anjan uutta konsulttia. Uffe ymmärtää Heimon asian väärin, mutta torjua sujuvasti tämän väkivaltaisen päällekkäyksen. Esimerkki ruutu on episodin käännekohta. Kuvaan on rajattu vain kaikkein oleellisin – Heimon korva ja Uffen raukeat kasvot. Erikoislähikuvalla tilanteeseen on tuotu poikkeuksellista intensiteettiä. Se on hetki, jolloin Heimolle ja lukijalle valkenee, että Uffella ja Anjalla tuskin voi olla suhdetta. Intiimistä ehdotuksesta päätellen Uffe on homoseksuaali.

Poikkeava ja siksi tehokas perspektiivi Mämmilässä on näkymä jonkun henkilön silmin. Yhdistyessään vielä toiseen harvinaiseen kuvakulmaan, kuten sammakkoperspektiiviin M-klubin tapauksessa se antaa henkilöiden olemukselle erityisen painokkaan, auktoritatiivisen ja toisaalta hyökkäävänkin vaikutelman. Kyseessä on sivun viimeinen ruutu, joka antaa vastauksen lääkärin kysymykseen, miksi M-klubilaiset arvelevat Uffen kantavan AIDSia. ■

Taina Suorninen Heimon ex-vaimo, joka juoppotelukauden jälkeen kääntyy Jehovan todistajaksi.

Jalmari Lepola Siiri-vaimon kaitsema teräväkielinen veteraani, joka kuolee terveyskeskuksen odotushuoneeseen.

Artikkeli pohjautuu kirjoittajan pro gradu -työhön "Huumori ja koominen Tarmo Koiviston sarjakuvassa Mämmilä", Tampereen yliopiston taiteiden laitos 1994.

